

MLADI ZA NAPREDEK MARIBORA -

Upoštevanje etičnih načel v mladinskem raziskovalnem delu

Pri pripravi raziskovalne naloge je potrebno upoštevati etična načela in smernice v skladu z veljavnimi pravili raziskovalnega področja na katerem se oddaja naloga v gibanju mladih raziskovalcev. Raziskovanje ni le zbiranje podatkov in izvajanje poskusov – je tudi odgovornost, zato je pomembno opozoriti na etična izhodišča.

V nadaljevanju predstavljena splošna načela lahko pomagajo izbrati primerne raziskovalne poti in se izogniti ravnanjem, ki bi lahko škodovala ljudem, živalim ali okolju. Etična načela nam tako pomagajo, da delamo varno, pošteno in spoštljivo. Raziskovanje lahko vpliva na posameznike, živali, okolje in širšo družbo. S spoštovanjem etičnih načel pa zaščitimo udeležence, ohranimo zaupanje, izboljšamo kakovost raziskave in pokažemo, da smo vredni zaupanja kot mladi raziskovalci.

Načela:

- **Dobrodelnost (delati dobro)** – cilj raziskovanja naj bo korist za ljudi, živali, okolje ali širšo skupnost.
- **Ne škodovati** – raziskovalne dejavnosti naj ne povzročajo nevarnosti, poškodb, psihične stiske ali druge škode ljudem, živalim ali okolju. (npr: pri raziskovanju z živalmi je praviloma primernejša izbira **vedenjskih poskusov**, ki ne posegajo v dobrobit živali.)
- **Skrb za dobrobit ljudi in živali** – vse dejavnosti morajo biti načrtovane tako, da se udeleženci in živali počutijo varno, spoštljivo in prijazno. Izbrati je treba metode, ki ne povzročajo nepotrebnega trpljenja ali stresa.
- **Pravičnost** – vse sodelujoče je potreba obravnavati enako, pošteno in brez diskriminacije ali predsodkov.
- **Avtonomija in integriteta** – vsak posameznik ima pravico do zasebnosti in lastnih odločitev. Spoštovati je treba njegova mnenja, občutke in osebne meje.
- **Intelektualna poštenost** – podatke je treba ustrezno, jasno in natančno navajati; rezultate je potrebno sprejeti, ni jih dovoljeno prikrivati ali spreminjati. Rezultati morajo biti resnični in preverljivi. Posebna pozornost velja korektnemu in natančnemu navajanju vseh uporabljenih informacij, vključno s slikovnim gradivom, tabelami ipd. V nalogi mora biti jasno razvidno, kaj so avtorjeve besede, misli in ideje ter kaj je povzeto ali citirano iz drugih virov.
- **Odgovornost in strokovnost** – raziskavo je treba izvajati premišljeno, varno in natančno. Pri delu raziskovalci sodelujejo z mentorjem (lahko tudi s strokovnjakom) in se z njim po potrebi posvetujejo.
- **Zaupnost** – osebne podatke udeležencev raziskave (npr. odgovore v anketah, osnovne osebne podatke ipd.) je treba varovati kot zaupne. Javnosti se razkrije le tiste informacije, za katere je bilo dogovorjeno in pridobljeno ustrezno soglasje.

Soglasja – kdaj in zakaj?

- Če raziskava vključuje ljudi, je potrebno pridobiti njihovo **prostovoljno soglasje**, pri mladoletnih pa tudi **soglasje staršev oziroma skrbnikov**.
 - Udeleženci morajo biti seznanjeni z **namenom naloge**, potekom dejavnosti, razlogi za zbiranje podatkov, trajanjem in možnostjo, da sodelovanje **kadarkoli prekinejo sodelovanje**.
 - Posebna pozornost velja uporabi slik (npr. učencev, opazovanih skupin, posameznikov ali tudi živali). Uporabiti je dovoljeno le slike, za katere je jasno, da posamezniki soglašajo z uporabo. Premislek o nujnosti uporabe (uporabijo naj se tiste, ki so nujne).
 - Pri raziskavah z živalmi je potrebno upoštevati relevantno (tudi šolska in državna pravila ter navodila mentorjev)..
-

Pozor pri eksperimentih

- Poskusov, ki bi lahko škodovali ljudem, živalim, raziskovalcem ali drugim, ni dovoljeno izvajati.
 - Delo se mora izvajati pod nadzorom mentorja in z ustrezno zaščitno opremo, kadar je to potrebno.
 - Upoštevati je treba vse varnostne protokole.
-

Poštena predstavitev rezultatov

Raziskavo je potrebno predstaviti jasno, popolno in resnično – tudi kadar rezultati niso pričakovani.

Uporaba orodij umetne inteligence (UI) v raziskovanju

Orodja umetne inteligence naj bodo **pomoč** in **pripomoček**, **ne pa ustvarjalec** raziskovalne naloge. Naj bodo orodje za iskanje informacij, pot za iskanje podatkov, razumevanje pojmov, urejanje podatkov ali kot pripomoček pri delu.

Končne vsebine, ideje in zapisi morajo biti **rezultat avtorjevega dela**, zato je za točnost in poštenost podatkov odgovoren avtor raziskave.

Vse informacije, pridobljene s pomočjo umetne inteligence, je treba **preveriti, dopolniti in kritično oceniti ter navesti njihovo uporabo**. Orodja umetne inteligence niso vir, temveč orodje.

Vsaka uporaba orodij umetne inteligence v kateri koli fazi raziskovanja ali pisanja naloge mora biti v nalogi jasno navedena.

To vključuje uporabo UI pri iskanju informacij, razlagi pojmov, urejanju besedila, analizi podatkov ali drugih oblikah pomoči. Navajanje uporabe UI je del raziskovalne preglednosti in intelektualne poštenosti.

Pripravila:

Urša Žiger, *koordinatorica programa Mladi za napredek Maribora*